https:// doi.org/10.22067/jgrd.2023.84557.1334

Designing a Sustainable Social Development Model based on Social Barriers in Bashagard County

Abbas Amini
PhD Candidate in Sociology, Islamic Azad University, Bushehr Branch, Bushehr, Iran

Gholamreza Jafarinia [1]
Associate Professor, Department of Sociology, Bushehr Branch, Islamic Azad University, Bushehr, Iran

Bagher Gorgin
Associate Professor, Department of Islamic Theology, Islamic Azad University, Bushehr Branch, Bushehr, Iran

Received: 11 July 2023 ***Revised: 17 October 2023*** ***Accepted: 18 October 2023***

Abstract

This study aimed to design a sustainable social development model considering social barriers in Bashagard County. Mixed method was used for conducting this study. The population of Bashagard in urban and rural areas was considered and Morgan's table was applied to determine the size of the sample. Considering the unlimited statistical population, the maximum number of the sample size, that is, 384 people were selected. In the qualitative phase, 20 professors and 10 experts in urban and social sustainability development in universities, and 10 experts from cultural heritage organization were interviewed. The data collected by the questionnaires were analyzed using SPSS and LISREL (descriptive statistics and inferential statistics). A mix of statistical techniques and descriptive indicators were applied to analyze the data and rank Bashagard in terms of possessing facilities and services. Then, structural equation modeling (SEM) was used to design a sustainable development model. Excel and SPSS were used for data analysis, and LISREL software was used for structural equations and the model made by this study. The standard deviation of results showed that the dispersion of responses to research items is higher than average (0.050). The *t*-test results showed that the *t* value (8.09) is higher than the standardized *t* value (1.96), being in H1 zone. It can be stated that the research hypothesis is confirmed at a significance of 95%, meaning that social factors have impacted the underdevelopment of Bashagard County.

Keywords: Development, Sustainable Social Development, Social Barriers, Bashagard County.

---

1. Corresponding author. Email: jafarinia_reza@iaubushehr.ac.ir

https:// doi.org/10.22067/jgrd.2023.84557.1334

مقالهٔ پژوهشی-مطالعه موردی

مجلّهٔ جغرافیا و توسعهٔ ناحیه‌ای، سال بیست و یکم، شمارهٔ ۳، پاییز ۱۴۰۲، شمارهٔ پیاپی ٤٤

طراحی مدل توسعهٔ پایدار اجتماعی براساس موانع اجتماعی در شهرستان بشاگرد

عباس امینی (دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران)

a.amini2518@gmail.com

غلامرضا جعفری‌نیا (دانشیار گروه جامعه‌شناسی، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران، نویسنده مسئول)

jafarinia_reza@iaubushehr.ac.ir

باقر گرگین (استادیار گروه معارف اسلامی، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران)

b_gorgin65@yahoo.com

صص ۲۹۸ ـ ۲٦۳

چکیده

امروزه، مباحث توسعه پایدار یکی از حوزه‌های مدنظر در جوامع مختلف است و در این بین، پایداری اجتماعی به دلیل تأثیر بسیاری که می‌تواند بر سطح رفاه مردم داشته باشد، از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. با وجود اهمیت زیاد، درمورد جوانب و ابعاد پدیده پایداری اجتماعی با توجه به شرایط بومی مناطق مختلف آگاهی محدودی وجود دارد و به‌نوعی تاحدودی در تحقیقات علمی از پژوهش‌کردن در این حوزه غفلت شده است؛ ازاین‌رو هدف تحقیق، طراحی مدل توسعه پایدار اجتماعی براساس موانع اجتماعی در شهرستان بشاگرد بود. تحقیق حاضر از نظر هدف کاربردی-توسعه‌ای و در زمره تحقیقات آمیخته بود. در مرحله کیفی، از روش (مضمون) برای طراحی مدل استفاده شد. با ۲۰ نفر از اساتید و کارشناسان زمینه توسعه و پایداری شهری و اجتماعی در دانشگاه‌ها و سازمان میراث فرهنگی که با روش قضاوتی و هدفمند انتخاب شدند، مصاحبه نیمه‌ساختاریافته انجام شد. براساس

تاریخ دریافت: ۱٤۰۲/۰٤/۲۰ تاریخ بازنگری: ۱٤۰۲/۰۷/۲۵ تاریخ تصویب: ۱٤۰۲/۰۷/۲٦

یافته‌ها، پایداری اجتماعی شامل مؤلفه‌های کالبدی (امکانات شهری)، عدالت اجتماعی، آموزشی و پژوهشی و زیست‌محیطی و مشارکتی است. در بخش کمّی به‌منظور تحلیل داده‌ها و تعیین سطوح و رتبه برخورداری شهرستان بشاگرد، از تلفیق تکنیک‌های آزمون تی و شاخص‌های توصیفی استفاده شد. در این تحقیق جمعیت شهرستان بشاگرد در قالب دو منطقه شهری و روستایی بررسی شد. برای تعیین حجم نمونه به جدول مورگان استناد شد و با توجه به نامحدود بودن جامعه آماری، حداکثر تعداد نمونه معادل ۳۸٤ نفر در نظر گرفته شده است. براساس یافته‌ها، خروجی آزمون تی نشان داد که در سطح معناداری ۹۵ درصد فرضیه پژوهش تأیید شد که بدین مفهوم است که عوامل اجتماعی بر توسعه‌نیافتگی شهرستان بشاگرد مؤثر بوده است. همچنین براساس نتایج آزمون فرضیه‌ها، شهرستان بشاگرد از نظر ابعاد پایداری اجتماعی شرایط چندان مطلوبی ندارد.

کلیدواژه‌ها: توسعه پایدار، پایداری اجتماعی، موانع اجتماعی، شهرستان بشاگرد، تحلیل تم (مضمون).

۱. مقدمه

امروزه، مفاهیم پایداری و توسعه پایدار در تحقیقات علمی اهمیت زیادی پیدا کرده است (روجریو، ۲۰۲۱). اهداف توسعه پایدار[1] سازمان ملل متحد، فراخوان فوری برای اقدام از سوی همه کشورها است که چارچوبی برای دستیابی به توسعه جهانی ایجاد کرده و درعین‌حال ایجاد توازن بین پایداری اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی را محقق می‌کند (میو و همکاران، ۲۰۲۰). همچنین مفهوم توسعه پایدار توجه گسترده‌ای را به خود جلب کرده است که سایر مفاهیم توسعه فاقد آن هستند و به نظر می‌رسد آمادگی دارد تا برای مدت‌طولانی به‌عنوان پارادایم توسعه فراگیر باقی بماند (منساه، ۲۰۱۹). از نظر مفهومی، توسعه پایدار فرایندی از تغییر است که در آن بهره‌برداری از منابع، جهت‌گیری سرمایه‌گذاری‌ها، جهت‌گیری توسعه فناوری و تغییرات نهادی همگی هماهنگ هستند و پتانسیل کنونی و آینده را برای برآوردن نیازها و آرزوهای انسان افزایش می‌دهند (جرونن، ۲۰۲۰)؛ ازاین‌رو، توسعه

1. Sustainable Development

پایدار جایگاه ویژه‌ای را در بین دانشگاهیان، نمایندگان صنعت و سیاست‌گذاران کسب کرده است (سیلوستر و تیرکا، ۲۰۱۹).

تصمیم‌گیری درمورد پایداری متضمن تعاملات پیچیده بین جنبه‌های زیست‌محیطی، اقتصادی و اجتماعی است و به مشارکت فعال همه ذی‌نفعان مربوط نیاز دارد (هنریکه دوس سانتوس و همکاران، ۲۰۱۹). پایداری اجتماعی به‌عنوان رکن اجتماعی توسعه پایدار که در سال‌های اخیر توجه فزاینده‌ای را به خود جلب کرده است، تحقق رفاه انسان را دنبال می‌کند و بر ارضای نیازهای انسان و بهبود کیفیت زندگی تمرکز می‌کند (وانگ و همکاران، ۲۰۲۳). از طرفی، دغدغه بعد اجتماعی توسعه پایدار از زمانی آغاز شد که نابسامانی و فروپاشی اجتماعات محلی و نیز فقر و نابرابری‌های اجتماعی در توسعه‌های شهری مدنظر تحلیلگران قرار گرفت (روستا و چیزفهم دانشمندیان، ١٤٠١). دستیابی به پایداری اجتماعی آسان نیست؛ زیرا بعد اجتماعی پیچیده و سخت به نظر می‌رسد. برخلاف سیستم‌های زیست‌محیطی و اقتصادی که در آن‌ها جریان‌ها و چرخه‌ها به‌راحتی قابل‌مشاهده هستند، پویایی‌های درون سیستم اجتماعی بسیار ناملموس است و نمی‌توان به‌راحتی مدل‌سازی کرد (وایو و نگوین، ۲۰۱۹). از طرفی، پیشرفت اجتماعی بسیار سریع‌تر از پیشرفت زیست‌محیطی اتفاق می‌افتد؛ بنابراین اقداماتی که تغییر در پویایی قدرت، نابرابری، توسعه و آموزش در کشورها را هدف قرار می‌دهند، باید برای حفظ اکوسیستم و ارتقای رفاه در اولویت قرار گیرند (هندرسون و لورا، ۲۰۲۳).

پایداری اجتماعی رشته جدیدی از گفتمان درمورد توسعه پایدار است. این رویکرد طی چند سال در پاسخ به غلبه نگرانی‌های زیست‌محیطی و راه‌حل‌های فناوری در توسعه شهری و نبود پیشرفت در رسیدگی به مسائل اجتماعی در شهرها مانند نابرابری، جابه‌جایی، قابلیت زندگی و نیاز روزافزون به مسکن ارزان‌قیمت توسعه یافته است (سافرون، ۲۰۱۵). پایداری اجتماعی به‌عنوان یک رکن اساسی از توسعه شهری پایدار از ابتدای قرن بیست و یکم، نگاه‌های صرفاً زیست‌محیطی و اقتصادی را تغییر داده و با پررنگ کردن ابعاد کیفی توسعه پایدار با تأکید بر عدالت، آزادی و کیفیت زندگی، منجر به پیشرفت‌های حوزه اجتماعی در توسعه شهری پدیدار شده است (عزتیان و امین زاد گهرریزی، ١٤٠١). پژوهش‌ها نشان داده

است که اندیشه و تفکرات درمورد پایداری اجتماعی، هنوز به اندازه محورهای دیگر توسعه پایدار پیشرفت نکرده است و از آن غفلت شده است (نیک‌بین، ۱۳۹۹).

با توجه به دیدگاه کالک (۲۰۱٦)، پایداری اجتماعی به معنای اطمینان از برآورده شدن نیازهای همه نیست؛ بلکه هدف آن، فراهم کردن شرایطی است که همه در صورت تمایل، توانایی تحقق نیازهای خود را داشته باشند. هر چیزی که مانع از این ظرفیت شود، به‌عنوان مانع در نظر گرفته می‌شود و باید به آن توجه شود تا افراد، سازمان یا جامعه به سمت پایداری اجتماعی حرکت کنند (منساه، ۲۰۱۹). همچنین درک ماهیت پویایی‌های اجتماعی و چگونگی ظهور این ساختارها از دیدگاه سیستمی برای پایداری اجتماعی اهمیت زیادی دارد (الو، ۲۰۱۸). مهم‌تر از همه، در دیدگاه‌های گیو (۲۰۱۷)، پایداری اجتماعی موضوعات زیادی مانند حقوق بشر، برابری جنسیتی و برابری، مشارکت عمومی و حاکمیت قانون را در بر می‌گیرد که همگی صلح و ثبات اجتماعی را برای توسعه پایدار ترویج می‌کنند. به‌رغم نقش درخورتوجه پایداری اجتماعی در دستور کار توسعه پایدار، فقدان تحقیقات مناسب برای تعریف واضح و عملیاتی کردن کامل مفهوم پایداری اجتماعی شهری وجود دارد (لاریمیان و همکاران، ۲۰۲۱).

همچنین نابرابری شهری، شرایط اقتصادی و کیفیت نهادی در سراسر شهرها نتایج متفاوت و درعین‌حال بحث‌برانگیزی ایجاد کرده است (ابید و همکاران، ۲۰۲۲). پایداری اجتماعی برای پاسخ به مشکلات و معضلات اجتماعی شهرها و به‌عنوان بعدی کارا در رسیدن به توسعه پایدار شهری، گفتمانی است که در دو دهه اخیر بسیار مدنظر و مورداستقبال محققان شهری قرار گرفته است (رفیعیان و شجاعی، ١٤٠٢). اگرچه شهرهای ایران در برخورد با فرایند توسعه سازگاری‌هایی یافته‌اند، بسیاری از این سازگاری‌ها شکلی بیمارگونه دارد. ازدست رفتن هویت فضایی شهری، ناخوانایی فضایی، بی‌معنایی در ساخت‌وسازهای بی‌رویه، ظاهر نازیبای شهری و وجود انبوه وسایل نقلیه و توده‌های مردمی که بی‌اعتنا از کنار یکدیگر می‌گذرند، نابرابری، فقر، انواع آسیب‌های اجتماعی و امثال آن، نشانه‌هایی بارز از وجود شهرهای ناپایدار در ایران به شمار می‌روند (معمار، ١٣٩٤).

با توجه به مفاهیم و موارد ذکرشده، موضوع توسعه ناپایدار امری مشهود و بدیهی در جامعه ایران است و به‌خصوص از لحاظ پایداری اجتماعی شاهد تفاوت فاحش و تبعیض بین

استان‌ها و شهرستان‌های کشور هستیم که مسئله جغرافیا و موقعیت شهرستان‌ها و استان‌ها و متناسب با آن تفاوت‌های فرهنگی و اجتماعی نیز در این مسئله بی‌تأثیر نیست. ناپایداری اجتماعی تبعات متعددی ازجمله فقر، نابرابری، آسیب‌های اجتماعی، نشاط پایین و... را می‌تواند در منطقه موجب شود و توسعه در ابعاد دیگر ازجمله توسعه اقتصادی را تحت‌تأثیر خود قرار دهد؛ بنابراین این طرح تحقیقی در وهله اول در پی تعیین ابعاد و شاخص‌های پایداری اجتماعی در شهرهای ایران و سپس بررسی وضعیت توسعه شهرستان بشاگرد در مقایسه با سایر شهرستان‌های کشور است؛ به عبارت دیگر، این طرح درپی پاسخ‌گویی به این سئوال است که شاخص‌های پایداری اجتماعی کدام‌اند و در شهرستان بشاگرد شرایط آن‌ها به چه میزان و ترتیبی است و براساس پارامترهای توسعه اجتماعی این شهرستان تا چه اندازه از امکانات و خدمات مطلوب برخوردار است؛ به عبارت دیگر، توصیفی دقیق از وضعیت این شهرستان از نظر ابعاد پایداری اجتماعی است؛ بنابراین سؤال اصلی تحقیق حاضر این است که ابعاد پایداری اجتماعی در شهرهای ایران کدام‌اند و وضعیت این ابعاد در شهرستان بشاگرد چگونه است؟

۲. پیشینه تحقیق

موضوع تحقیق در تعدادی از تحقیقات داخلی و خارجی بررسی شده است؛ به‌طوری‌که نسترن و همکاران (۱۳۹۲) در پژوهشی به ارزیابی شاخص‌های پایداری اجتماعی با استفاده از فرآیند تحلیل شبکه ای (ANP) پرداختند. براساس یافته‌ها، عدالت اجتماعی، بعد عینی امنیت و تعامل اجتماعی، به‌ترتیب بیشترین وزن و درنتیجه بیشترین تأثیر را در بین شاخص‌های پایداری اجتماعی داشته است. عبدالله‌زاده و همکاران (۱۳۹٦) نیز در پژوهشی به بررسی ابعاد پایداری اجتماعی در کالبد محله‌های سنتی ایران در محله سنگ‌سیاه شیراز پرداختند. یافته‌های این تحقیق نشان داد که درون‌گرایی، رعایت حریم و سلسله‌مراتب ساختاری در محله سنگ‌سیاه از یک سو و تنوع کالبدی و اجتماعی در محله، مقیاس مناسب، وجود عرصه‌های گوناگون معادل سطوح مختلف تعاملات اجتماعی، فضاهای عمومی و عوامل هویت‌بخش از سوی دیگر، از عوامل اصلی در دستیابی به پایداری اجتماعی در این محله بودند. نیک‌بین

(۱۳۹۹) تحقیقی با عنوان «بررسی بعد اجتماعی توسعه پایدار در مواجهه با بیماری دنیاگیر کرونا در گمرک ایران» انجام داد. براساس یافته‌ها، پیوستن به کنوانسیون‌ها، موافقت‌نامه‌ها، طرح‌ها واستانداردهای سازمان جهانی گمرک و توجه به پیاده‌سازی آن‌ها به‌ویژه در زمان بحران‌ها می‌تواند ضمن کاربرد عملی برای تقویت بعد اجتماعی توسعه پایدار در جامعه، به علاقه‌مندان مباحث علمی توسعه در گمرک، تجارت و ذی‌نفعان مرتبط نیز در علم یاری رساند. میرچی و همکاران (۱۳۹۹) تحقیقی درباره بررسی میزان آشنایی مدیران مقاطع متوسطه اول و دوم غرب استان مازندران با مؤلفه‌های توسعه پایدار (مؤلفه‌های اجتماعی، اقتصادی، زیست‌محیطی و نهادی) انجام دادند. نتایج آزمون‌های استنباطی درخصوص سؤالات پژوهشی نشان داد که مدیران مدارس غرب استان مازندران با مؤلفه‌های توسعه پایدار در حد مطلوب آشنا هستند و همچنین مدیران شناخت بیشتری درباره مؤلفه اجتماعی در درجه اول، اقتصادی در درجه دوم، نهادی در درجه سوم و زیست‌محیطی در درجه چهارم دارند. حبیب‌پور کتابی (۱٤۰۱) در پژوهش خود به این نتیجه رسید که برابری و عدالت، توزیع برابر فرصت‌های شهری و گاه شکاف میان مرکز و پیرامون، مهم‌ترین مؤلفه‌های پایداری شهر تهران هستند. نتایج تحقیق عزتیان و امین‌زاد گهریزی (۱٤۰۱) نشان داد که شاخص‌های مشارکت اجتماعی، آگاهی اجتماعی، اعتماد اجتماعی، رضایتمندی اجتماعی و مطالبه‌گری اجتماعی برای ایجاد رابطه تعاملی بین شهروندان و مدیریت شهری اثرگذار هستند و می‌توانند به‌عنوان ابزاری برای تقویت پایداری اجتماعی در این رابطه تعاملی استفاده شوند. نتایج پژوهش روستا و چیزفهم دانشمندیان (۱٤۰۱) گویای آن است که در بافت‌های فشرده، ارگانیک و تاریخی، فرصت‌های تعامل و مشارکت اجتماعی فراهم‌تر است، اما در بافت‌های جدید شهری، رضایت از سکونت، امنیت و عدالت اجتماعی وضعیت بهتری دارد. انصاری و برک‌پور (۱٤۰۱) نیز در پژوهش خود به بررسی و ارزیابی میزان توجه برنامه‌های توسعه شهری و منطقه‌ای زنجان به پایداری اجتماعی شهری پرداختند. براساس یافته‌ها، ابعاد و موضوعات اساسی و نوین پایداری اجتماعی ازجمله سرزندگی، انسجام اجتماعی، سرمایه اجتماعی، حکمروایی و مشارکت کمتر در مجموع برنامه‌ها منعکس شده است. درستکار (۱٤۰۰) تحقیقی درباره سنجش توسعه‌یافتگی براساس شاخص‌های امنیت اقتصادی و تحلیل شهرستان در استان سیستان و

بلوچستان، انجام داد. براساس نتایج، در حوزه امنیت اقتصادی در شاخص‌های قاچاق کالا و ارز و غیره، بازارچه‌های مرزی، نرخ بیکاری، درآمد متغیر، فقر مالی، اشتغال و فرصت‌های شغلی توسط اتباع بیگانه، محرومیت شهرستان در زمینه زیربناها، کمبود آب و خشکسالی‌های پی‌درپی، شغل‌های کاذب، دوری از محورهای اصلی توسعه، امنیت شغلی شهرستان‌های فنوج، قصرقند، مهرستان (زابلی)، زابل و کنارک، به‌ترتیب اولویت، در مقایسه با دیگر شهرستان‌ها دارای امنیت بیشتری‌اند. قلی پور و زیاری (۱٤۰۲) در تحقیقی نشان دادند که بین مؤلفه‌های پایداری اجتماعی شامل انسجام اجتماعی، امنیت و دسترسی با میزان رضایت شهروندان در مناطق مختلف تهران رابطه همبستگی زیاد و مستقیم وجود دارد.

دلگادو و سارنین (۲۰۲۱) در مطالعه‌ای مروری به شناسایی شاخص‌ها برای ارزیابی توسعه پایدار گردشگری پرداختند. نتایج نشان داد، به‌رغم استفاده از گفتمان پایداری توسط شهرهای هوشمند و مروجین مقاصد هوشمند، پیشرفت اندکی حاصل شده است. همچنین، درحالی‌که هدف شهرهای هوشمند در درجه اول افزایش عملکرد از طریق استفاده نوآورانه از داده‌های دیجیتال و فناوری است، دیدگاه پایداری اجتماعی بر ارتباطات حیاتی بین مردم و مکان تأکید می‌کند. میکالینا و همکاران (۲۰۲۱) در پژوهشی برای توسعه پایدار شهری چهار بعد اقتصادی، زیست‌محیطی، اجتماعی و نهادی شناسایی کردند. در این بین، بعد اجتماعی پایداری شامل هشت مقوله موضوعی اصلی شامل آموزش، بهداشت، مسکن، ایمنی و امنیت، برابری (اجتماعی، اقتصادی)، زیرساخت‌های اجتماعی، فضای سبز و فرهنگ است. براساس یافته‌های تحقیق لاریمیان و همکاران (۲۰۲۱)، پایداری اجتماعی شهری مفهومی چندبعدی است که شش بعد اصلی تعامل اجتماعی، احساس مکان، مشارکت اجتماعی، ایمنی، برابری اجتماعی و رضایت محله را در بر می‌گیرد. نتایج پژوهش ابید و همکاران (۲۰۲۲) نشان داد که پیشرفت فناوری با پایداری زیست‌محیطی و اجتماعی در بلندمدت همراه است. صدیق و همکاران (۲۰۲۳) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که پایداری اجتماعی رابطه مستقیم و معناداری با تحقق توسعه پایدار در کشورهای آسه‌آن دارد.

۳. روش‌شناسی تحقیق

هدف این تحقیق، طراحی مدل توسعه پایدار اجتماعی براساس موانع اجتماعی در شهرستان بشاگرد است. این تحقیق، از نظر هدف کاربردی-توسعه‌ای است. تحقیق حاضر به این دلیل که به دنبال توسعه مبانی علمی در زمینه پایداری اجتماعی است و مدل‌های موجود در این زمینه را توسعه می‌دهد، از نوع توسعه‌ای است. همچنین چون نتایج تحقیق می‌تواند برای ارتقای سطح پایداری اجتماعی در شهرستان بشاگرد به کار گرفته شود، تحقیق از نوع کاربردی است. تحقیق از نوع تحقیقات آمیخته نیز محسوب می‌شود. در طرح‌های تحقیق آمیخته اکتشافی، پژوهشگر درصدد زمینه‌یابی درباره «موقعیت نامعین» است؛ بنابراین ابتدا به گردآوری داده‌های کیفی می‌پردازد. با استفاده از این شناسایی اولیه، امکان صورت‌بندی فرضیه (هایی) درباره بروز پدیده موردمطالعه فراهم می‌شود. پس از آن، در مرحله بعدی، پژوهشگر می‌تواند از طریق گردآوری داده‌های کمی، فرضیه (ها) را آزمون کند (بازرگان، ۱۳۸۷). در مرحله کیفی تحقیق از روش تحلیل تم (مضمون) و در مرحله کمی از تحلیل آماری و آزمون تی استفاده شد. در بخش کیفی با ۲۰ نفر از اساتید و کارشناسان زمینه توسعه پایداری شهری و اجتماعی در دانشگاه‌ها (۱۰ نفر) و سازمان میراث فرهنگی (۱۰ نفر) که با روش قضاوتی و هدفمند انتخاب شدند، مصاحبه شد. شرایط انتخاب خبرگان دانشگاهی شامل داشتن حداقل یک پژوهش در زمینه موضوع تحقیق، داشتن حداقل مدرک دکتری و داشتن مدرک تحصیلی در زمینه‌های مرتبط بود. همچنین شرایط انتخاب خبرگان سازمان میراث فرهنگی، حداقل پنج سال سابقه در پست‌های مدیریتی، داشتن حداقل مدرک کارشناسی‌ارشد و آشنایی با مباحث توسعه پایدار و پایداری اجتماعی به‌صورت علمی و اجرایی بود. به‌منظور انجام مصاحبه‌ها فرمی تهیه شد و در اختیار خبرگان قرار گرفت.

در بخش کمّی به‌منظور تحلیل داده‌ها و تعیین سطوح و رتبه برخورداری شهرستان بشاگرد، از تلفیق تکنیک‌های آزمون تی و شاخص‌های توصیفی استفاده شد. در این تحقیق جمعیت شهرستان بشاگرد در قالب دو منطقه شهری و روستایی بررسی شد. برای تعیین حجم نمونه به جدول مورگان استناد شد و با توجه به نامحدود بودن جامعه آماری، حداکثر تعداد نمونه معادل ۳۸٤ نفر در نظر گرفته شد. داده‌های به‌دست‌آمده از پرسش‌نامه‌ها با استفاده از

نرم‌افزار اس‌پی‌اس‌اس در دو سطح آمار توصیفی و آمار استنباطی تحلیل شد. همچنین از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده برای انتخاب افراد نمونه استفاده شد. به‌منظور جمع‌آوری داده‌ها، از پرسش‌نامه با طیف پنج‌تایی لیکرت استفاده شد که روایی آن به تأیید چهار نفر از خبرگان رسید. پایایی پرسش‌نامه با استفاده از فرمول آلفای کرونباخ برابر با ۰/۸۱۰ محاسبه شد که مقداری مناسب است. مشخصات افراد نمونه در جدول ۱ آورده شده است.

جدول ۱. مشخصات افراد نمونه

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

عنوان	تعداد
جنسیت	
مرد	۲۴۸
زن	۱۳۶
محل سکونت	
شهری	۲۱۸
روستایی	۱۶۶
سن	
۳۰-۲۱	۶۸
۴۱-۳۰	۱۰۱
۵۰-۴۱	۱۲۹
۶۰-۵۱	۱۸۶
میزان تحصیلات	
دیپلم و کمتر	۱۳۴
فوق‌دیپلم	۸۴
لیسانس	۹۸
فوق‌لیسانس	۶۸

٤. مبانی نظری تحقیق

٤. ١. توسعه پایدار

توسعه به‌عنوان یک مفهوم، بـا معـانی، تفاسـیر و نظریـه‌های گونـاگونی از سـوی محققـان مختلف همراه بوده است. توسعه به‌عنوان فرایند تکـاملی تعریـف می‌شـود کـه در آن ظرفیـت انسان از نظر شروع ساختارهای جدید، مقابله با مشـکلات، سـازگاری بـا تغییـرات مسـتمر و تلاش هدفمند و خلاقانه برای دستیابی به اهداف جدید افزایش می‌یابد (هندرسـون و لوریـو، ۲۰۲۳). توسعه در بعد جامعه‌شناسی برحسب دلالت‌های آن در آثار چند دهـه اخیـر فراینـدی است که به کاهش فقر، افزایش رفاه، ایجاد اشتغال وافزایش یکپارچگی اجتماعی دلالـت دارد. این فرایند با عدالت اجتماعی، برابری همه مردم در مقابل قانون، حقـوق اقلیت‌هـا و گسـترش آموزش و پرورش نیز ارتباطی بی‌واسطه دارد. پس از ظهور جامعه‌شناسی بـه‌عنوان یـک رشـته علمی جدید، نظریه‌پردازی درباره این اهداف آرمانی مرتبط با توسعه اجتمـاعی در چـارچوب بحث دگرگونی‌های اجتماعی همواره یکی از مشغله‌های اندیشگی اغلـب جامعه‌شناسـان بـود (زاهدی، ١٣٨٦، ص. ١٢). تودارو و اسمیت (٢٠٠٦) توسـعه را بـه‌عنوان فراینـدی چندبعـدی تعریف می‌کنند کـه شـامل تغییـرات عمـده در سـاختارها، نگرش‌هـا و نهادهـای اجتمـاعی و همچنین رشد اقتصادی، کاهش نابرابری و ریشه کنی فقر مطلـق اسـت. یکـی از رویکردهـای نوین و محبوب در حوزه توسعه، پارادایم توسعه پایدار است.

براساس اعلامیه ریو در توسعه پایدار، انسان مرکـز توجـه اسـت و انسـان‌ها، هماهنـگ بـا طبیعت، سزاوار حیاتی توأم بـا سـلامت و سـازندگی هسـتند. توسـعه حقـی اسـت کـه بایـد به‌صورت مساوی نسل‌های کنونی و آینده را زیرپوشش قـرار دهـد. حفاظـت از محیط‌زیسـت بخشی جداناشدنی از توسعه است و نمی‌تواند به‌صورت جداگانه بررسی شـود. بـا توجـه بـه سهم متفاوت در آلودگی محیط زیست، کشورها مسئولیت مشترک ولی متفاوتی در ایـن زمینـه دارند. توسعه پایدار نه‌تنها برای رشد اقتصادی مهم است، بلکه به فراوانی منابع و سطح کیفیت بالا، موجود زنده سالم و رفاه اجتماعی در داخل کشور منجر می‌شـود (فارلنیـک و همکـاران، ۲۰۲۱). در تعریفی دیگر، توسعه پایدار فرایندی است کـه در جهـت اسـتفاده منطقـی و بهینـه

منابع و هدایت سرمایه‌گذاری‌ها و سمت‌گیری‌های تکنولوژی در راستای تأمین حال و آینده جامعه بر مبنای دیدگاه کلی‌نگر است که تمام ابعاد اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و دیگر نیازهای بشری را در بر می‌گیرد (پاپلی یزدی و همکاران، ۱۳۸۲، ص. ۷۸).

فراگیری مفهوم توسعه پایدار و جنبه‌های مختلفی که این پارادایم را شامل می‌شود، باعث شده است تا تعاریف و نظریات متعددی مطرح شود. موضوع توسعه پایدار و شاخص‌های آن موضوعی فرابخشی بوده و همه ابعاد توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی را شامل می‌شود (نیک‌بین، ۱۳۹۹). توسعه پایدار در سال‌های پایانی قرن بیستم به‌عنوان یکی از رویکردهای محوری جهان تقریباً همه عرصه‌های حیات بشری نظیر فقر، نابرابری، آموزش و بهداشت، محیط‌زیست، حقوق زنان و کودکان، آزادی ملت‌ها و نیز صنعت و سیاست و اقتصاد و همکاری‌های بین‌المللی را تحت‌تأثیر قرار داد و به‌عنوان گستره‌ای نوین با داعیه پاسخ به مسائل خطیری که چرخه حیات و طبیعت و نوع بشر را به مخاطره افکنده است، در عصر جدید مطرح شد. همان‌گونه که «ولفگانگ زاکس» گفته است، از این پس، «توسعه بدون پایداری و پایداری بدون توسعه وجود نخواهد داشت» و این بیانگر پیوند نوینی است. توسعه از طریق این پیوند، شادابی و سرزندگی دوباره یافته است (نظری، ۱۳۹۱).

ابوبکر (۲۰۱۷) استدلال می‌کند که توسعه پایدار یک مفهوم اصلی در سیاست و برنامه توسعه جهانی است. این مفهوم مکانیسمی را فراهم می‌کند که از طریق آن جامعه می‌تواند با محیط تعامل داشته باشد؛ درحالی‌که خطر آسیب رساندن به منبع برای آینده را ندارد؛ بنابراین این، الگوی توسعه و همچنین مفهومی است که خواستار بهبود استانداردهای زندگی بدون به خطر انداختن اکوسیستم‌های زمین یا ایجاد چالش‌های زیست‌محیطی مانند جنگل‌زدایی و آلودگی آب و هوا است (بورنینگ و ریگولون، ۲۰۱۹). کولسته و همکاران (۲۰۱۷) پایداری را به‌عنوان تعادل پویا در فرایند تعامل بین جمعیت و ظرفیت تحمل محیط آن می‌بینند؛ به‌طوری‌که جمعیت برای تأمین نیاز خود اثرات نامطلوب برگشت‌ناپذیر بر ظرفیت تحمل محیطی ایجاد نکند. از این منظر، توماس (۲۰۱۵) ادامه می‌دهد که پایداری فعالیت‌های انسانی و توانایی آن‌ها برای ارضای نیازها و خواسته‌های انسان را بدون کاهش یا فرسودگی منابع تولیدی در اختیارشان، مدنظر قرار می‌دهد.

٤. ۲. پایداری اجتماعی

پایداری اجتماعی مفاهیم برابری، توانمندسازی، دسترسی، مشارکت، هویت فرهنگی و ثبات نهادی را در بر می‌گیرد. این مفهوم حاکی از آن است که مردم اهمیت دارند؛ زیرا توسعه درمورد مردم است. اساساً پایداری اجتماعی به معنای سیستمی از سازمان‌دهی اجتماعی است که فقر را کاهش می‌دهد (منساه، ۲۰۱۹)؛ بااین‌حال، در معنای اساسی‌تر، «پایداری اجتماعی» به پیوند بین شرایط اجتماعی مانند فقر و تخریب محیط زیست مربوط می‌شود (فرازمند، ۲۰۱٦). در این راستا، نظریه پایداری اجتماعی معتقد است که کاهش فقر نه باید مستلزم تخریب بی‌رویه زیست‌محیط و نه بی‌ثباتی اقتصادی باشد؛ بلکه هدف آن باید کاهش فقر در پایگاه منابع محیطی و اقتصادی موجود جامعه باشد (اسکوپلیتی و همکاران، ۲۰۱۸).

از دیدگاه ساکس (۱۹۹۹)، پایداری اجتماعی در سه بعد عدالت اجتماعی، دموکراسی و برابری بنا شده است. وی عنوان می‌کند که تعریف مستحکم از پایداری اجتماعی باید بر پایه ارزش‌های اساسی برابری و دموکراسی باش؛ به معنی تخصیص همه حقوق سیاسی، مدنی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به همه افراد. مورفی (۲۰۱۲) در تعریف پایداری اجتماعی چهار رکن شامل عدالت، مشارکت، آگاهی از پایداری و همبستگی اجتماعی را مطرح کردند. براساس بررسی و جمع بندی متون علمی موجود در زمینه پایداری اجتماعی، انصاری و برک پور (۱٤۰۱)، چهارده بعد را شناسایی کردند: ۱) نیازهای اولیه و اساسی، ۲) برابری، ۳) آموزش و یادگیری، ٤) نشاط، جذابیت و شادابی، ٥) ایمنی و بهداشت، ٦) کیفیت زندگی و رفاه انسانی، ۷) حکمروایی و مشارکت، ۸) سرمایه اجتماعی، ۹) انسجام اجتماعی، ۱۰) خدمات و زیرساخت‌های اجتماعی، ۱۱) حمل‌ونقل، ۱۲) بهداشت و سلامتی و ۱۳) اشتغال و ۱٤) میراث فرهنگی، هویت و دلبستگی به مکان.

به‌طور گسترده، بدنه‌ای از مطالعات درمورد تعریف پایداری اجتماعی بر عناصری مانند بهزیستی، انسجام اجتماعی، برابری اجتماعی و سرمایه اجتماعی متمرکز بوده است. مفهوم پایداری اجتماعی مفهومی تحلیلی است که با بسیاری از مفاهیم مانند کیفیت زندگی، رفاه، امنیت، مشارکت، حقوق بشر و توانمندسازی در تلاقی است (رفیعیان و شجاعی، ۱٤۰۲).

براساس دیدگاه دپارتمان توسعه بین‌الملل[۱] (۲۰۰۷)، بنیان‌های مفهوم پایداری اجتماعی در شاخص‌های زیر بنا نهاده شده است:

- برابری اجتماعی: عبارت است از فراهم شدن فرصت‌های برابر و حقوق بشر برای تمام مردم چه در حال و چه برای نسل‌های آینده؛
- انسجام اجتماعی: عبارت است از ایجاد حس همدلی، همکاری و تشریک مساعی بین گروه‌های مختلف مردم و در رابطه تعاملی شهروندان و نهادهای عمومی؛
- مشارکت اجتماعی: عبارت است از فراهم شدن فرصت برای تک‌تک افراد جامعه تا بتوانند خواسته‌های خود را اعلام کنند و با نظارت بر پاسخ‌گویی از سوی نهادهای عمومی، کیفیت زندگی خویش را بهبود ببخشند؛
- امنیت اجتماعی: عبارت است از فراهم شدن امنیت شهروندان در امرار معاش و دربرابر مخاطرات طبیعی (دپارتمان توسعه بین‌المللی، ۲۰۰۷).

۵. یافته‌های تحقیق

در این تحقیق، به‌منظور گردآوری داده‌ها برای طراحی مدل توسعه پایدار اجتماعی براساس موانع اجتماعی در شهرستان بشاگرد از مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با خبرگان استفاده شد و داده‌های به دست‌آمده از مصاحبه با روش تحلیل تم (مضمون) از دیدگاه براون و کلارک (۲۰۰۶) تحلیل شد. فرایند تحلیل تم (مضمون) زمانی شروع می‌شود که محقق، الگوهای مفهومی و موضوعاتی را مدنظر قرار می‌دهد که جذابیت بالقوه دارند. این تحلیل دربرگیرنده رفت و برگشت پیوسته بین داده‌ها و کدگذاری انجام‌شده و همچنین تجزیه و تحلیل داده‌هایی است که ایجاد می‌شود (براون و کلارک، ۲۰۰۶). به‌منظور انجام مصاحبه‌ها، فرمی برای جمع‌آوری داده‌ها تهیه شد. پس از اجرای ۱۸ مصاحبه، محقق دریافت که در مصاحبه‌های پایانی، خبرگان نکته جدید و تازه‌ای را مطرح نکردند و خبرگان قبلی عمدهٔ مطالب را به‌نوعی تکرار کردند؛ البته برای کسب اطمینان از اشباع نظری در مصاحبه‌ها، محقق

1. Department For International Development

به انجام دو مصاحبه دیگر با خبرگان اقدام کرد. وی در دو مصاحبه پایانی نیز متوجـه شـد کـه مانند چند مصاحبه پایانی مطلب جدیدی توسط خبرگان مطرح نشـده اسـت و از ایـن لحـاظ پژوهشگران اطمینان پیدا کردند که اشباع نظـری محقـق شـده اسـت؛ بنـابراین درمجمـوع ۲۰ مصاحبه با خبرگان انجام گرفت که براساس نکات و مطالب مطرح‌شده در مصاحبه‌ها، مراحـل تحلیل تم (مضمون) انجام شد.

در این تحقیق، گام‌های انجام‌شده برای روش تحلیل تم (مضمون) براسـاس نظـر بـراون و کلارک (۲۰۰٦) ارائه شده است که عبارت‌اند از:

گام اول- آشنایی با داده‌ها: در گام نخست، محققان به بررسی دقیق و موشـکافانه محتـوای مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با خبرگان اقدام کردند. بدین منظور، محتوا و متن مصـاحبه‌ها در دو مرحله و در فاصله زمانی حدود دو هفته بررسی شد تا از این طریق محققان بـا دقـت نظـر تمام و غلبه بر خطاهای احتمالی تمام آنچه توسط خبرگان مطرح‌شده را استخراج کننـد؛ البتـه در فرایند بررسی محتوای مصاحبه‌ها در مواردی مشاهده شد که به دلیل بیان نشدن شـفاف یـا ناقص خبره، نکته مدنظر او قابل استخراج نبود و بیم آن می‌رفت که محققان در تفسیر دیـدگاه او نظرات و دیدگاه‌های شخصی را دخالت دهند. در این شرایط، محققان بـا برقـراری ارتبـاط مجدد عمدتاً از طریق تماس تلفنی سعی کردند که با پرسیدن نظر دقیق خبره هرگونه ابهامی را رفع کنند. همچنین محققان پـس از اینکـه محتـوای مصـاحبه‌ها را بررسـی کـرده و نکـات را استخراج کردند، دوباره به بررسی مجدد اقدام کردند تا با کسب اطمینان کامل بـه مرحلـه دوم روش تحلیل تم (مضمون) گام بردارند؛

گام دوم- ایجاد کدهای اولیه: پس از بررسی و استخراج محتوای مصـاحبه‌ها، در گـام دوم نوبت به ایجاد کدهای اولیه می‌رسد. تعریف کد از نگاه براون و کلارک بدین شکل است: کـد یک ویژگی داده‌ها را معرفی می‌کند که از دیـدگاه تحلیـل‌گر جالـب و مهـم بـه نظـر می‌رسـد (براون و کلارک، ۲۰۰٦). در این مرحله، محققان برای هـر نکتـه یـا مطلـب بیان‌شـده توسـط خبرگان که به یک ویژگی خاصی اشاره می‌کرد، یک کـد اسـتخراج کردنـد. نمونـه‌ای از مـتن مصاحبه‌ها و کدهای شناسایی‌شده در جدول ۲ مشاهده می‌شود؛

جدول ۲. نمونه‌ای از متن مصاحبه‌ها و کدهای شناسایی‌شده

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

متن مصاحبه	کد شناسایی‌شده
«نسبت به گذشته، حس تعلق مردمان به شهر و دیار خود کم شده و اولویت‌های دیگری جای علاقه به محل زندگی افراد را گرفته است. شاهدیم افراد به‌راحتی برای کسب رفاه بیشتر شهر خود را رها می‌کنند و به جاهایی که امکانات یا شرایط زندگی بهتر است می‌روند».	حس تعلق
«شرایط جامعه و فرهنگ به سمتی رفته که ارتباطات اجتماعی حتی در بین خانواده‌ها کمتر شده است و مثل گذشته دیده و بازدیدهای دوره‌ای دیگر کم اتفاق می‌افتد؛ البته شرایط اقتصادی هم بی‌تأثیر نبوده و سطح تعامل بین افراد به شدت کاهش یافته است».	تعامل اجتماعی
«در بهره‌مندی از امکانات و خدمات بهداشتی در نقاط مختلف نابرابری وجود دارد و مناطق مرفه نشین معمولاً امکانات بهتری هم در اختیار دارند. حتی هزینه‌هایی هم که امروز برای توسعه شهری و زیرساخت‌ها می‌شود اولویت با مناطق مرفه‌تر است».	برخورداری از سرانه مناسب بهداشتی
«متأسفانه سطح سرمایه اجتماعی بین افراد جامعه روبه افول است و افراد همسبتگی و همدلی کمتری نسبت به گذشته دارند. حتی بین افراد خاواده ها نیز مثل قبل همدلی نیست و هرکدام به دنبال منافع فردی خود هستند و کمتر منافع جمع را درنظر می‌گیرند».	سرمایه اجتماعی
«با الکترونیکی شدن خدمات شهری تحوب خوبی اتفاق افتاده و ضمن نبود نیاز به ترددهای متعدد و صرفه جویی در زمان و هزینه، رضایت از دریافت خدمات نیز افزایش داشته است».	رضایت از کیفیت دسترسی به خدمات

گام سوم- جست‌وجوی تم‌ها (مضامین): در گام قبل کدها استخراج شدند و در گام سوم، کدها از نظر اینکه چه اندازه با هم قرابت مفهومی یا معنایی دارند، بررسی شدند. بدین منظور، محققان کدهایی را که از نظر مفهوم و محتوا با هم قرابت و اشتراک معنایی داشتند، ادغام کرده و مضامین پایه را ایجاد کردند. همچنین مضامین پایه‌ای که دارای قرابت مفهومی بودند، ادغام شدند و مضامین سازمان دهنده را تشکیل دادند؛

گام چهارم- بازبینی تم‌ها (مضامین): پس از اینکه مضامین پایه و سازمان‌دهنده شناسایی شدند، محققان دوباره به بررسی مجدد و بازبینی آن‌ها پرداختند. در این گام، محققان دیگر مضامین را با کدهای اولیه انطباق دادند تا از درستی و دقت دسته‌بندی ایجادشده اطمینان کسب کنند؛ البته محققان یافته‌ها را با مبانی علمی موجود نیز انطباق دادند تا از هم‌راستایی و

سازگاری بین آن‌ها مطمئن شوند. در پایان این مرحله نقشه مضامین بررسی شد که مشخص شد، ساختاری قابل قبول و منطقی دارد؛

گام پنجم- تعریف و نام گذاری تم‌ها (مضامین): در گام پنجم، پس از اینکه مضامین شناسایی‌شده قطعی شدند و دسته‌بندی آن‌ها تأیید شد، محققان برای مضامین نام مناسبی که با محتوای آن نزدیکی داشته باشد، انتخاب کردند.

درنهایت، نتایج روش تحلیل تم شاخص‌های توسعه پایدار اجتماعی براساس موانع فرهنگی و اجتماعی در شهرستان بشاگرد در جدول ۳ ارائه شده است.

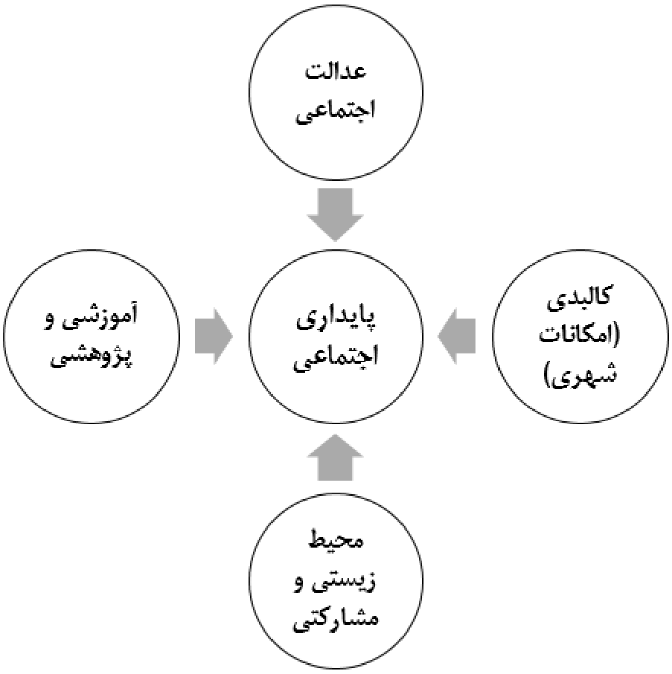
جدول ۳. نتایج روش تحلیل تم شاخص‌های توسعه پایدار اجتماعی براساس موانع فرهنگی و اجتماعی در شهرستان بشاگرد

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

مضامین فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه	کدها
پایداری اجتماعی	عوامل نرم‌افزاری	زیست‌محیطی و مشارکتی	مسؤلیت‌پذیری
			فرهنگ مشارکت و همکاری
			مشارکت در فعالیت‌های فرهنگی و تفریحی
			مشارکت در فعالیت‌های مذهبی
			مشارکت در فعالیت‌های محلی
			تخریب محیط زیست
			میزان استفاده از انرژی‌های پاک
			کیفیت آب و هوا
		آموزشی و پرورشی	امکانات مناسب آموزشی و پرورشی
			درصد بیسوادان
			سرانه اعتبارات آموزش عالی
			درصد حرفه آموزی و خوداشتغالی
			درصد ثبت نام در مقاطع متوسطه
			درصد تحصیلات آموزش عالی
			نرخ سواد اجتماعی
			درصد مشارکت زنان در آموزش
			درصد طلاق و جدایی زوجین

مضامین فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه	کدها
			درصد ازدواج پایدار
			شاخص امید به زندگی
		عدالت اجتماعی	توزیع درآمد
			برخورداری از آب آشامیدنی سالم
			برخورداری از سرانه مناسب بهداشتی
			رضایت از میزان دسترسی به خدمات
			امنیت پایدار
			برابری جنسیتی
			آزادی مذهبی
			حس تعلق
			تعامل اجتماعی
			بعد ذهنی (ادراک و احساس عموم)
			سرمایه اجتماعی
	عوامل سخت افزاری	کالبدی (امکانات شهری)	سرانه فضای سبز
			درصد تراکم ساختمان‌ها
			درصد رشد واحدهای مسکونی
			توسعه مناسب راه‌های ارتباطی
			میزان حاشیه نشینی شهری
			اشتغال پایدار و مناسب
			پیانسیل های زیر ساختی
			تعداد کتابخانه و سالن‌های مطالعه
			درصد مکان‌های گردشگری و تاریخی
			موقعیت مکانی و جغرافیایی

همان‌گونه که در شکل ۱ ملاحظه می‌شود، پایداری اجتماعی براساس نتایج تحلیل تم شامل چهار بعد کالبدیِ امکانات شهری، عدالت اجتماعی، آموزشی و پژوهشی و محیط زیستی و مشارکتی است.

شکل ۱. ابعاد پایداری اجتماعی براساس نتایج تحلیل تم

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱٤۰۱

پس از پایان مرحله کیفی تحقیق با روش تحلیل تم، به بررسی اعتبار براساس معیارهای روایی و پایایی اقدام شد. مریام (۲۰۰۹) روایی را این‌گونه تعریف می‌کند: چگونگی انطباق یافته‌های پژوهش با واقعیات. این سؤال به این نکته مربوط می‌شود که چیزی که بررسی و یافته شده است، آیا درواقع همان چیزی است که وجود دارد یا به عبارت دیگر، آنچه محققان مشاهده می‌کنند، در واقع همان چیزی است که تصور می‌کنند اندازه‌گیری کرده‌اند. مریام (۲۰۰۹) ارتقای اعتبار مرحله کیفی را به چند روش مختلف مطرح کرده‌اند که مهم‌ترین و پرکاربردترین آن‌ها روش‌های کثرت‌گرایی[1] و بررسی توسط اعضا[2] است که در ادامه مفهوم و نحوه به‌کارگیری آن‌ها در این تحقیق تشریح شده است:

1 .triangulation
2. member checks

الف- روش کثرت‌گرایی: در این روش، محقق چند منبع داده یا چند روش برای بررسی و تأیید داده‌های در حال ظهور به کار می‌برد (مریام، ۲۰۰۹). محققان در این تحقیق پس از دستیابی به یافته‌ها، آن‌ها را با تئوری‌ها و مبانی علمی موجود و گزارش‌های موجود انطباق دادند که نتایج نشان داد سازگاری مناسبی وجود دارد؛

ب- روش بررسی توسط اعضا: در این روش از پاسخ دهندگان درخواست می‌شود تا به سؤال میزان قابل‌قبول بودن نتایج پاسخ دهند (مریام، ۲۰۰۹). براساس این روش، محققان پس از نهایی کردن یافته‌های تحقیق، آن‌ها را در اختیار چهار نفر از خبرگان مصاحبه شوندگان قرار دادند و از آن‌ها درخواست کردند درمورد قابل‌پذیرش بودن آن‌ها نظر خود را اعلام کنند؛ بر این اساس، دو خبره پس از بررسی یافته‌ها را بدون تغییر قابل‌پذیرش دانستند و دو نفر دیگر نیز با انجام دادن اندک تغییراتی نتایج را تأیید کردند.

همچنین معیار پایایی به بررسی پایداری داده‌ها در طول زمان و شرایط متفاوت می‌پردازد. پایایی مصاحبه‌ها تحت‌تأثیر فرایند کدگذاری آن‌ها است و میزان زیاد توافق یا نبود توافق در کدگذاری، به‌ترتیب نشان‌دهنده کم یا زیاد بودن پایایی مصاحبه است. برای بررسی معیار پایایی نتایج پژوهش حاضر از روش ضریب توافق درصدی[1] یا سنجش رابطه خام[2] که همخوانی زیادی با روش سنجش پایایی بازآزمایی یا آزمون- آزمون مجدد[3] (در پژوهش‌های کمّی) دارد، با فرمول زیر استفاده شد:

$$PAO=2M/(n1+n2)$$

PAO[4]: درصد توافق مشاهده‌شده (ضریب پایایی)؛

M: تعداد توافق در دو مرحله کدگذاری؛

n1: تعداد واحدهای کدگذاری‌شده در مرحله اول؛

n2: تعداد واحدهای کدگذاری‌شده در مرحله دوم.

1 .Raw Percent Agreement
2 .Crude Association
3 .Test-retest method
4. Percentage of Agreement Observation (POA)

در پژوهش حاضر، چهار مصاحبه به‌عنوان نمونه برای بررسی معیار پایایی انتخاب شد. این مصاحبه‌ها در فاصله زمانی دو هفته و طی دو مرحله توسط محققان کدگذاری شد. پس از آن، کدهای تعیین‌شده برای هر مصاحبه به‌صورت یک به یک با هم مقایسه شد. در هر مصاحبه، کدهای مشابه به‌عنوان «توافق» و کدهای غیرمشابه به‌عنوان «عدم توافق» تعیین شد. نتایج بررسی پایایی در جدول ٤ نشان داده است.

جدول ٤. محاسبات مربوط به پایایی مرحله کیفی

مأخذ: یافته‌های پژوهش،۱٤۰۱

مصاحبه	تعداد کد در مرحله اول	تعداد کد در مرحله دوم	تعداد توافق‌ها	تعداد عدم توافق‌ها	درصد پایایی
۱	۲۱	۲٤	۱۹	٥	۸٤
۲	۱٦	۱۸	۱٥	۳	۸۸
۳	۱۷	۲۰	۱٦	٤	۸٦
٤	۱۸	۲۲	۱٦	٤	۸۰
کل	۱۸	۲۱	۱٦/٥	٤	۸٥

همان‌طورکه در جدول مشاهده می‌شود، میانگین کدها در مرحله اول ۱۸، میانگین کدها در مرحله دوم ۲۱، میانگین توافقات ۱٦/٥، میانگین عدم توافقات ٤ و پایایی کل ۸٥ درصد است که با توجه به اینکه بیشتر از ۷۰ درصد است، پایایی تأیید شد.

٥. ۱. تجزیه و تحلیل فرضیه‌ها

قبل از بررسی فرضیه‌های پژوهش لازم است آزمون آماری مناسب برای تجزیه و تحلیل آن‌ها انتخاب شود. در این زمینه یکی از پیش‌شرط‌های اساسی برای انتخاب آزمون‌های آماری پارامتریک، نرمال بودن توزیع داده‌ها براساس متغیر بررسی‌شده است. با این رویکرد ابتدا برای بررسی نرمال بودن عامل‌ها از آزمون کلموگروف–اسمیرنوف تک‌نمونه‌ای استفاده شد. در این آزمون تک‌نمونه‌ای، فرض صفر بیانگر نرمال بودن توزیع داده‌ها و فرض خلاف بیانگر غیرنرمال بودن آن است. براساس نتایج جدول ٥ مقادیر سطح معناداری تمام عامل‌های

پژوهش، بیشتر از ۰/۰۵ بود؛ بنابراین فرض نرمال بودن توزیع عامل‌ها تأیید و فرض خلاف مبنی بر غیرنرمال توزیع داده‌ها رد شد؛ بنابراین با توجه به نرمال بودن توزیع داده‌ها، در تحلیل‌های بعدی از آزمون‌های پارامتریک استفاده شده است

جدول ۵. آزمون کلموگروف-اسمیرنوف تک نمونه‌ای برای تعیین نرمال بودن عامل‌ها

مأخذ: یافته‌های پژوهش،۱۴۰۱

ابعاد شاخص		کالبدی	زیست‌محیطی و مشارکتی	آموزشی و پرورشی	عدالت اجتماعی
تعداد		۳۸٤	۳۸٤	۳۸٤	۳۸٤
پارامترهای نرمال	میانگین	۲/۷۱	۳/۳۲	۳/٤۱	۳/۳۸
	انحراف معیار	۰/۷٦۳	۰/٦۹۸	۰/۸۲٤	۰/۷۸۱
آماره Z		۱/۰۸	۰/۹۸۷	۰/۸۷۳	۱/۰۰۸
سطح معناداری (دو دامنه)		۰/۰۸۷	۰/۰۹۳	۰/۱۰۵	۰/۰۸۲

در ادامه، نتایج آزمون فرضیه‌ها ارائه شده است.

فرضیه اصلی: عوامل اجتماعی بر توسعه‌نیافتگی شهرستان بشاگرد مؤثر بوده است.

برای بررسی این فرضیه پژوهش از آزمون تی تک‌نمونه‌ای استفاده شد. نتایج به‌دست‌آمده برای این فرضیه در جدول ٦ مشخص شده است.

جدول ٦. آماره‌های توصیفی آزمون تی برای عوامل اجتماعی

مأخذ: یافته‌های پژوهش،۱۴۰۱

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف معیار	میانگین انحراف معیار
عوامل اجتماعی	۳۸٤	۳/۳۸٤	۰/٥٦۸۷	۰/۰۲۸۷

نتایج در جدول ٦ نشان داد، با نمونه آماری ۳۸٤ نفر، میانگین عوامل اجتماعی شهر بشاگرد از نظر پاسخ‌دهندگان در سطحی بالاتر از میانگین نظری قرار دارد. انحراف معیار

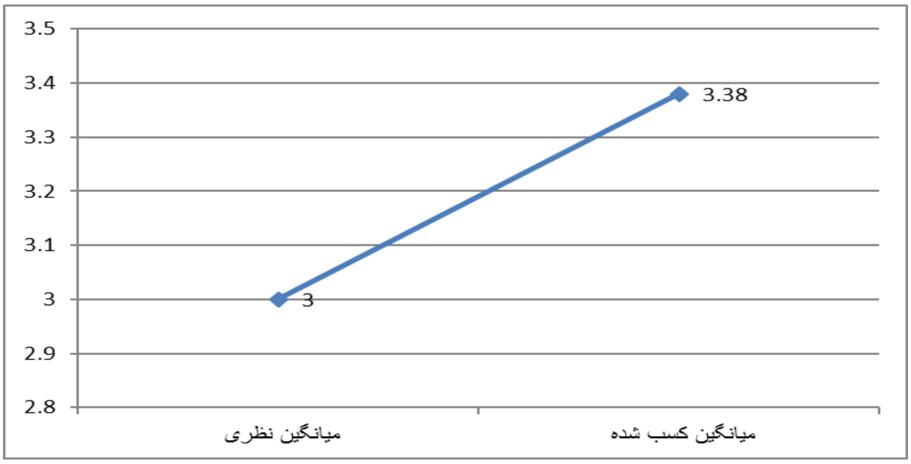
یافته‌ها نیز نشان می‌دهد که میزان پراکندی پاسخ‌گویی به گویه‌های پژوهش در سطحی بالاتر از متوسط (۰/۰۵) است.

جدول ۷. آمار استنباطی تی تک‌نمونه‌ای برای عوامل اجتماعی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱٤۰۱

نقطه آزمون: ۳							
متغیر	تی محاسبه شده	درجه آزادی	سطح معناداری دو طرفه	میانگین تفاوت‌ها	فاصله اطمینان ۹۵ درصدی تفاوت‌ها		نتیجه آزمون
					حد پایین	حد بالا	
عوامل اجتماعی	۸/۰۹	۳۸۳	.۰۰۰	۰/۳۸٤۲	۰/۳۸۱۹	۰/۳۸۹۲	تأیید H_1

در ادامه به‌منظور بررسی معنادار‌بودن میانگین کسب‌شده به نتایج آزمون تی استناد می‌شود. خروجی آزمون تی در جدول ۷ نشان می‌دهد که مقدار تی محاسبه‌شده (۸/۰۹) بزرگ‌تر از تی استانداردشده ۱/۹٦ است و در منطقه H_1 قرار گرفته است؛ بنابراین می‌توان گفت که در سطح معناداری ۹۵ درصد فرض پژوهش تأیید می‌شود؛ یعنی عوامل اجتماعی بر توسعه‌نیافتگی شهرستان بشاگرد مؤثر بوده است.

شکل ۲. وضعیت میانگین عوامل اجتماعی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱٤۰۱

فرضیه فرعی ۱: وضعیت موجود توسعه‌ای شهرستان بشاگرد از لحاظ امکانات و خدمات شهری در سطح پایینی قرار دارد.

برای بررسی این فرضیه پژوهش از آزمون تی تک‌نمونه‌ای استفاده شد. با توجه به اینکه گویه‌های پژوهش در طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت تنظیم شده بود، میانگین ۳ به‌عنوان میانگین نظری (نقطه آزمون) در نظر گرفته شد و یافته‌ها نسبت به این میانگین نظری سنجش شد.

جدول ۸. آماره‌های توصیفی آزمون تی برای امکانات و خدمات شهری

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف معیار	میانگین انحراف معیار
امکانات و خدمات شهری	۳۸۴	۲/۷۱۸۸	۰/۷۲۱۴	۰/۰۳۵۴۲

نتایج جدول ۸ نشان داد، با نمونه آماری ۳۸۴ نفر، میانگین امکانات و خدمات شهری شهر بشاگرد از نظر پاسخ‌دهندگان در سطحی پایین‌تر از میانگین نظری قرار دارد. انحراف معیار یافته‌ها نیز نشان می‌دهد که میزان پراکندی پاسخ‌گویی به گویه های پژوهش در سطحی پایین‌تر از متوسط (۰/۰۵) است.

جدول ۹. آمار استنباطی تی تک‌نمونه‌ای برای امکانات و خدمات شهری

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

نقطه آزمون: ۳							
متغیر	تی محاسبه‌شده	درجه آزادی	سطح معناداری دوطرفه	میانگین تفاوت‌ها	فاصله اطمینان ۹۵ درصدی تفاوت‌ها		نتیجه آزمون
					حد پایین	حد بالا	
امکانات و خدمات شهری	۹/۱۲-	۳۸۳	.۰۰۰	۰/۲۹۲۲	۰/۲۵۴۱	۰/۳۲۱۵	تأیید H_1

در ادامه به‌منظور بررسی معناداربودن میانگین کسب‌شده به نتایج آزمون تی استناد می‌شود. خروجی آزمون تی در جدول ۹ نشان می‌دهد که مقدار تی محاسبه‌شده (۹/۱۲-) بزرگ‌تر از تی استانداردشده ۱/۹۶ است و در منطقه H_1 قرار گرفته است؛ بنابراین می‌توان گفت در سطح

معناداری ۹۵ درصد فرض پژوهش تأیید می‌شود؛ یعنی وضعیت موجود توسعه‌ای شهرستان بشاگرد از لحاظ امکانات و خدمات شهری از دیدگاه پاسخ‌دهندگان در سطح پایینی قرار دارد.

شکل ۳. وضعیت میانگین امکانات و خدمات شهری

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱٤۰۱

فرضیه فرعی ۲: وضعیت موجود توسعه‌ای شهرستان بشاگرد از لحاظ عدالت اجتماعی در سطح پایینی قرار دارد.

برای بررسی این فرضیه پژوهش از آزمون تی تک‌نمونه‌ای استفاده شد. نتایج به‌دست‌آمده برای این فرضیه در جدول ۱۰ مشخص شده است.

جدول ۱۰. آماره‌های توصیفی آزمون تی برای عدالت اجتماعی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱٤۰۱

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف معیار	میانگین انحراف معیار
عدالت اجتماعی	۳۸٤	۳/٤۲۸	۰/۵۸۷٤	۰/۰۲٤۱۸

نتایج جدول ۱۰ نشان داد، میانگن عدالت اجتماعی (۳/٤۲) شهر بشاگرد از نظر پاسخ‌دهندگان در سطحی بالاتر از میانگین نظری (۳) قرار دارد. انحراف معیار یافته‌ها نیز نشان

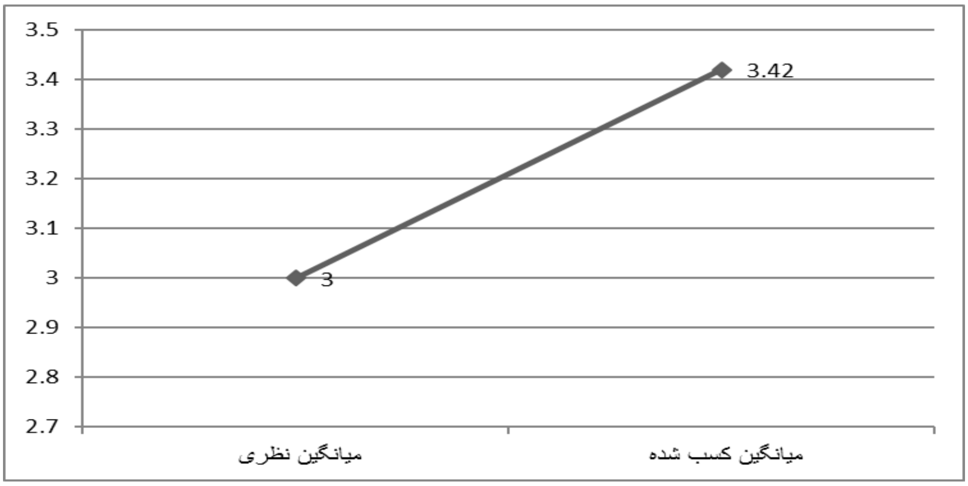
می‌دهد که میزان پراکندی پاسخ‌گویی به گویه‌های پژوهش در سطحی بالاتر از متوسط (۰/۰۵۰) است.

جدول ۱۱. آمار استنباطی تی تک‌نمونه‌ای برای عدالت اجتماعی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱٤۰۱

نقطه آزمون: ۳							
متغیر	تی محاسبه‌شده	درجه آزادی	سطح معناداری دوطرفه	میانگین تفاوت‌ها	فاصله اطمینان ۹۵ درصدی تفاوت‌ها		نتیجه آزمون
					حد پایین	حد بالا	
عدالت اجتماعی	۸/۳۲٤	۳۸۳	۰۰۰.	۰/٤۲۸۱	۰/٤۱٥٤	۰/٤۳٥۷	تأیید H1

خروجی آزمون تی در جدول ۱۱ نشان می‌دهد که مقدار تی محاسبه‌شده (۸/۳۲) بزرگ‌تر از تی استانداردشده ۱/۹٦ است و در منطقه H_1 قرار گرفته است؛ بنابراین می‌توان گفت در سطح معناداری ۹۵ درصد فرض پژوهش رد می‌شود؛ یعنی وضعیت موجود توسعه‌ای شهرستان بشاگرد از لحاظ عدالت اجتماعی از دیدگاه پاسخ‌دهندگان در سطح بالاتر از متوسط قرار دارد.

شکل ٤. وضعیت میانگین امکانات و عدالت اجتماعی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱٤۰۱

فرضیه: وضعیت موجود توسعه‌ای شهرستان بشاگرد از لحاظ زیست‌محیطی و مشارکتی در سطح پایینی قرار دارد.

برای بررسی این فرضیه پژوهش از آزمون تی تک‌نمونه‌ای استفاده شد. نتایج به‌دست‌آمده برای این فرضیه در جدول ۱۲ مشخص شده است.

جدول ۱۲. آماره‌های توصیفی آزمون تی برای نیازهای اولیه

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱٤۰۱

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف معیار	میانگین انحراف معیار
زیست‌محیطی و مشارکتی	۳۸٤	۳/۵۱۸	۰/۸٤۲	۰/۰٦۲٤

نتایج جدول ۱۲ نشان می‌دهد که میانگین زیست‌محیطی و مشارکتی شهر بشاگرد از نظر پاسخ‌دهندگان در سطحی بالاتر از میانگین نظری قرار دارد. انحراف معیار یافته‌ها نیز نشان می‌دهد که میزان پراکندی پاسخ‌گویی به گویه‌های پژوهش در سطحی بالاتر از متوسط (۰/۰۵) است.

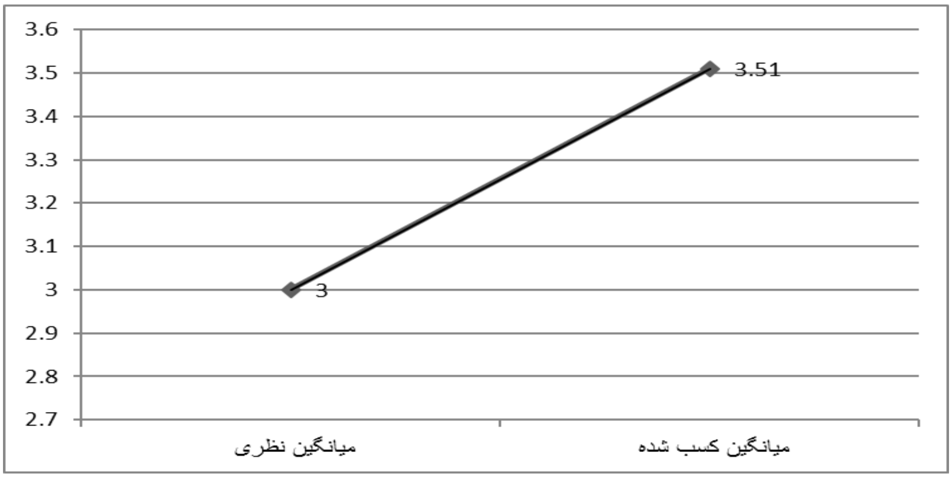
جدول ۱۳. آمار استنباطی تی تک‌نمونه‌ای برای نیازهای اولیه

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱٤۰۱

نقطه آزمون: ۳							
متغیر	تی محاسبه‌شده	درجه آزادی	سطح معناداری دوطرفه	میانگین تفاوت‌ها	فاصله اطمینان ۹۵ درصدی تفاوت‌ها		نتیجه آزمون
					حد پایین	حد بالا	
زیست‌محیطی و مشارکتی	۱۱/۳۸	۳۸۳	.۰۰۰	۰/۵۱۸۷	۰/۵۰۱۳	۰/۵۲۳٤	تأیید H1

خروجی آزمون تی در جدول ۱۳ نشان می‌دهد که مقدار تی محاسبه‌شده (۱۱/۳۸) بزرگ‌تر از تی استانداردشده ۱/۹٦ است و در منطقه H1 قرار گرفته است؛ بنابراین می‌توان گفت در

سطح معناداری ۹۵ درصد فرض پژوهش رد می‌شود؛ یعنی وضعیت موجود توسعه‌ای شهرستان بشاگرد از لحاظ زیست‌محیطی و مشارکتی از دیدگاه پاسخ‌دهندگان در سطح متوسط به بالا قرار دارد.

شکل ۵. وضعیت میانگین زیست‌محیطی و مشارکتی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

فرضیه فرعی ٤: وضعیت موجود توسعه‌ای شهرستان بشاگرد از لحاظ آموزشی و پژوهشی در سطح پایینی قرار دارد.

برای بررسی این فرضیه پژوهش از آزمون تی تک‌نمونه‌ای استفاده شد. نتایج به‌دست‌آمده برای این فرضیه در جدول ١٤ مشخص شده است.

جدول ١٤. آماره‌های توصیفی آزمون تی امکانات آموزشی و سطح تحصیلات

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف معیار	میانگین انحراف معیار
آموزشی و پژوهشی	۳۸٤	۲/۹۸۱	۰/۸٦۹	۰/۰۳۱۸۷

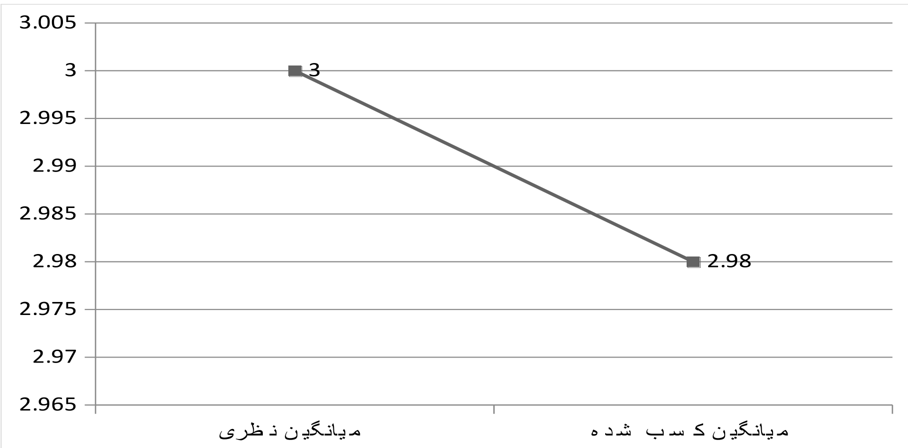
نتایج جدول ١٤ نشان داد، میانیگن آموزشی و پژوهشی شهر بشاگرد از نظر پاسخ‌دهندگان کمتر از میانگین نظری قرار دارد. انحراف معیار یافته‌ها نیز نشان می‌دهد که میزان پراکندی پاسخ‌گویی به گویه‌های پژوهش، در سطحی بالاتر از متوسط (۰/۰۵) است.

جدول ۱۵. آمار استنباطی تی تک‌نمونه‌ای امکانات آموزشی و سطح تحصیلات

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ١٤٠١

نقطه آزمون: ۳							
متغیر	تی محاسبه‌شده	درجه آزادی	سطح معناداری دوطرفه	میانگین تفاوت‌ها	فاصله اطمینان ۹۵ درصدی تفاوت‌ها		نتیجه آزمون
					حد پایین	حد بالا	
آموزشی و پژوهشی	۱/۳۸۲-	۳۸۳	.۱۸۷	۰/۰۱۹۸-	۰/۰۱۲۴	۰/۰۲۴۱	تائید H_0

خروجی آزمون تی در جدول ۱۵ نشان می‌دهد که مقدار تی محاسبه‌شده (۱/۳۸۲) کوچک‌تر از تی استاندارد شده ١/٩٦ است و در منطقه H_0 قرار گرفته است؛ بنابراین می‌توان گفت در سطح معناداری ۹۵ درصد فرض پژوهش رد می‌شود؛ یعنی وضعیت موجود توسعه‌ای شهرستان بشاگرد از لحاظ آموزشی و پژوهشی افراد در سطح پایینی قرار دارد.

شکل ۶. وضعیت میانگین آموزشی و پژوهشی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ١٤٠١

٦. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

امروزه، توسعه پایدار پارادایم جدید برای توسعه کشورها و مناطق مختلف شهری است و بسیار مدنظر سیاست‌گذاران قرار گرفته است. توسعه پایدار تعادلی مناسب و متوازن از مهم‌ترین ابعاد توسعه از جمله اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و نهادی ایجاد می‌کند. مفهوم توسعه پایدار مبین توسعه‌ای متعادل و جامع نگر و عدالت محور است. توسعه پایدار نشانگر فرایندی است که طی آن باید پایداری اتفاق بیفتد و پایداری مجموعه‌ای از وضعیت‌ها است که در طول زمان باید دوام داشته باشد. پایایی توسعه در یک جامعه شهری یعنی تأمین حد مطلوبی از رشد تولید اقتصادی و نیازهای اولیه، رفاه اجتماعی و محیطی سالم و پاک برای تمامی افراد جامعه. عوامل اجتماعی و متغیرهای مرتبط با جامعه یکی از شاخص‌های مهم توسعه‌یافتگی هستند. ازآنجاکه انسان موجود اجتماعی است، نیازهای اجتماعی او در جامعه نیز دارای اولویت است و چناچه این نیازها مدنظر قرار نگیرد یا برآورده نشود، سایر شاخص‌های توسعه نیز تحت‌تأثیر قرار خواهند گرفت؛ بنابراین نیازهای اجتماعی بر توسعه‌یافتگی شهرها تأثیر درخورتوجهی دارد و این امر در روستاها با توجه به ارتباطات نزدیک افراد می‌تواند جلوه بیشتری داشته باشد؛ بنابراین پایداری اجتماعی با توجه به تأثیری که می‌تواند بر توسعه مناطق شهری داشته باشد، می‌تواند زمینه رفاه و رضایت شهروندان را فراهم کند. در این تحقیق تلاش شد با انجام مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با خبرگان، شناختی از ابعاد پدیده پایداری اجتماعی حاصل شده و سپس شرایط موجود شهرستان بشاگرد از نظر ابعاد شناسایی‌شده بررسی شود. براساس یافته‌های پژوهش، پایداری اجتماعی شامل چهار بعد عدالت اجتماعی، کالبدی (امکانات شهری)، زیست‌محیطی و مشارکتی و آموزشی و پژوهشی است. همچنین نتایج آزمون فرضیه‌ها نشان داد که عوامل اجتماعی بر توسعه‌نیافتگی شهرستان بشاگرد مؤثر است.

در بین ابعاد پایداری اجتماعی، بعد کالبدی (امکانات شهری) به زیرساخت‌هایی اشاره دارد که برای ارائه خدمات به شهروندان دردسترس است. در تبیین نتایج می‌توان گفت که امکانات و خدمات شهری با توجه به اینکه یک شاخص متغیر توسعه است، هم‌زمان با پیشرفت و توسعه نسبی سایر مراکز و استان‌ها نیز سطح نیاز و توقع افراد تغییر می‌کند؛ بنابراین توسعه

امکانات شهری فرایند مداوم و پیوسته‌ای بوده که نیازمند، برنامه‌ریزی بلندمدت و توسعه‌ای است. این امر در روستاها نیز همانند شهرها یا توسعه مراکز و روستاهای مجاور به یک نیاز و خواست عمومی تبدیل می‌شود. نتایج آزمون کمّی نشان داد که فرضیه وضعیت موجود توسعه‌ای شهرستان بشاگرد از لحاظ امکانات و خدمات شهری از دیدگاه پاسخ‌دهندگان در سطح پایینی قرار دارد؛ ازاین‌رو برای توسعه امکانات شهری باید اقدامات لازم انجام گیرد تا شهرستان بشاگرد در مسیر رشد و توسعه پایدار قرار گیرد. دیگر بعد شناسایی‌شده، عدالت اجتماعی است. بحث از عدالت اجتماعی به‌عنوان لازمه تحقق توسعه پایدار، مقوله مهمی است؛ بنابراین مهم‌ترین رسالت برنامه‌ریزانی که در جهت توسعه مناطق کار می‌کنند، تلاش برای دستیابی به آرمان‌های فرصت برابر برای همگان و از بین بردن تضاد در تأمین فرصت‌های آموزشی، بهداشتی و خدماتی است. در راستای تحقق توسعه پایدار باید شرایطی فراهم شود تا امکان بسترسازی توسعه پایدار فراهم آید که در این بستر می‌توان به توزیع بهینه کاربری‌ها، امکانات و خدمات و برابری عدالت اجتماعی اشاره کرد. فقدان توزیع بهینه کاربری‌ها در زمینه‌های مختلف اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی موجب برهم خوردن نظم توسعه می‌شود؛ بنابراین عدالت پایه توسعه است و بدون آن میزان رضایت سایر از جنبه‌های توسعه هم تحت‌تأثیر قرار خواهد گرفت. براساس نتایج آزمون فرضیه‌ها، وضعیت موجود توسعه‌ای شهرستان بشاگرد از لحاظ عدالت اجتماعی از دیدگاه پاسخ‌دهندگان در سطح بالاتر از متوسط قرار دارد؛ البته مقدار محاسبه‌شده برای عدالت اجتماعی معادل ۳/٤۲ است که چندان بالاتر از سطح متوسط نیست و نشان می‌دهد برای رسیدن به سطح مطلوب عدالت اجتماعی هنوز راه طولانی وجود دارد.

بعد دیگر مربوط به مسائل آموزشی و پژوهشی است. در تبیین نتایج می‌توان گفت که توسعه پایدار شهری، تنها مفهومی اقتصادی نیست که بتوان با تغییرات کالبدی و ایجاد زیرساخت‌های فیزیکی به آن دست یافت؛ بلکه مفهومی همه‌جانبه و جامع در زمینه‌های مختلف است که باید در کنار تأمین منافع نسل حاضر، منافع نسل‌های آینده را نیز مدنظر داشته باشیم. نگاه‌های حاکم بر برنامه‌ریزی برای دستیابی به توسعه پایدار شهری باید به‌گونه‌ای باشد که عدالت را مختل نکند؛ چراکه وجود نابرابری در توزیع خدمات و امکانات

در مناطق مختلف یک شهر، پدیده‌ای جدید در هیچ‌یک از شهرهای جهان نیست و یکی از عامل‌های مهم در راستای دستیابی به این عدالت آگاهی و آموزش و توانمندسازی همه‌جانبه افراد در جوامع شهری و روستایی است. افراد توانمند و با دانش ابزار و نیروی قدرتمند توسعه هستند و تجارب کشورهای توسعه‌یافته نیز گویای سهم زیاد عوامل انسانی در رشد و پیشرفت آن‌ها است. براساس نتایج آزمون فرضیه‌ها، وضعیت موجود توسعه‌ای شهرستان بشاگرد از لحاظ آموزشی و پژوهشی افراد در سطح پایینی قرار دارد؛ ازاین‌رو یکی از الزامات فوری در شهرستان بشاگرد، توسعه مسائل آموزشی و پژوهشی در زمینه‌های مختلف است که بتواند منابع انسانی موردنیاز برای توسعه شهرستان را فراهم کند و مشکلات اجتماعی را کاهش دهد؛ البته این نکته نیز درخورتأمل است که زیرساخت‌های آموزشی و پژوهشی موجود نیز از قابلیت لازم برای توسعه افراد توانمند و شایسته ناتوان هستند و باید در نحوه فعالیت خود تغییراتی دهند. آخرین بعد شناسایی‌شده به مسائل محیط‌زیست و مشارکتی مربوط است. توسعه بدون مشارکت همه ذی‌نفعان و استفاده از توانمندی‌های آن‌ها و همچنین حفظ و نگهداشت محیط‌زیست امکان‌پذیر نیست و اگر اتفاقی هم رقم بخورد، قطعاً توسعه‌ای ناقص و نامتوازن است. مشارکت، ظرفیت و هم‌افزایی گسترده ایجاد می‌کند و فرایند توسعه نیازمند همدلی و هم‌راستایی بین تمام ذی‌نفعان است؛ البته توجه به محیط‌زیست باید جدی گرفته شود و در فرایندهای توسعه حداقل آسیب به آن وارد شود. براساس نتایج آزمون فرضیه‌ها، وضعیت موجود توسعه‌ای شهرستان بشاگرد از لحاظ زیست‌محیطی و مشارکتی از دیدگاه پاسخ‌دهندگان در سطح متوسط به بالا قرار دارد؛ البته میانگین نظرها چندان عدد بزرگی نیست و باید اقدامات جدی‌تری برای توسعه مشارکت ذی‌نفعان و برنامه‌های پایدار محیط زیستی انجام پذیرد.

درمجموع، نتایج تحقیق حاضر گویای آن است که پایداری اجتماعی به‌عنوان یکی از جنبه‌های مهم توسعه پایدار پدیده‌ای پیچیده و چندبعدی است که شهرستان بشاگرد از نظر ابعاد مختلف آن شرایط چندان مطلوبی ندارد.؛ بنابراین برای دستیابی به اهداف موجود در زمینه پایداری اجتماعی باید برنامه‌ریزی و اقدامات گسترده‌ای انجام پذیرد. تحقیق حاضر ضمن دانش‌افزایی در زمینه مبانی علمی توسعه پایدار در مناطق شهری و روستایی می‌تواند از

سوی سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان شهرستان بشاگرد استفاده شود تا آن‌ها بتوانند بر مبنای الگوی بومی و کاربردی فرایندهای توسعه این شهرستان را دنبال کنند و بر این مبنا، برنامه‌ای بلندمدت برای توسعه پایدار شهرستان تدوین و عملیاتی شود.

پیشنهادهای تحقیق براساس یافته‌ها عبارت‌اند از:

- تدوین سند استراتژیک پایداری اجتماعی در شهرستان بشاگرد و برنامه‌ریزی عملیاتی برای اجرای آن؛
- توسعه مشارکت اجتماعی دولت و مردم برای افزایش حس اعتماد اجتماعی؛
- توسعه زیرساخت‌های توسعه مبتنی بر جنبه‌های خدمات شهری و اجتماعی در منطقه؛
- افزایش درک عدالت اجتماعی از طریق توسعه متوازن مناطق مختلف شهری و روستایی؛
- رعایت استاندارهای توسعه از طریق افزایش مشارکت اجتماعی و همکاری اقشار مختلف؛
- فراهم کردن بستر اشتغال پایدار در زمینه‌های مختلف اجتماعی؛
- رعایت شاخص‌های عدالت اجتماعی با توجه بیشتر به پتانسیل‌های منطقه و فراهم‌کردن بستر ارتباطی با سایر مناطق؛
- نیازسنجی و توسعه زیرساخت‌های آموزشی و پژوهشی متناسب با الزامات توسعه اجتماعی؛
- بازنگری در مأموریت و اقدامات سازمان‌ها و نهادهای آموزشی و پژوهشی منطقه متناسب با اهداف توسعه اجتماعی؛
- تدوین برنامه‌های موردنیاز برای حفاظت و توسعه محیط زیست و درنظرگرفتن تبعات زیست‌محیطی اقدامات و برنامه‌های توسعه.

کتابنامه

۱. انصاری‌پور، م. ر.، و برک‌پور، ن. (۱٤۰۱). ارزیابی برنامه‌های توسعه شهری و منطقه‌ای از منظر پایداری اجتماعی. *نشریه برنامه‌ریزی شهری و توسعه منطقه‌ای، ۱*(۳)، ۱–۱٦.

۲. پاپلی یزدی، م. ح.، و رجبی سناجردی، ح. (۱۳۸۲). *نظریه‌های شهر و پیرامون*. انتشارات سمت: تهران.

۳. حبیب‌پور گتابی، ک. (۱٤۰۱). صورت‌بندی تجربی شاخص‌های اجتماعی و فرهنگی شهر تهران. *توسعهٔ محلی (روستایی-شهری)، ۱٤*(۲)، ۳۷۱–۳۹٤.

٤. درستکار، ا. (۱٤۰۰). سنجش توسعه‌یافتگی براساس شاخص‌های امنیت اقتصادی و تحلیل شهرستان (مطالعه موردی: استان سیستان و بلوچستان). *فصلنامه اقتصاد و برنامه‌ریزی شهری، ۲*(۲)، ۱۰۱–۱۱۰.

۵. رفیعیان، م.، و شجاعی، د. (۱٤۰۲). بازشناسی مفهوم پایداری اجتماعی در مطالعات شهری در جستجوی یک چارچوب نظری. *فصلنامه برنامه‌ریزی توسعه شهری و منطقه‌ای، ۸*(۲٤)، ۳۵–۸٦.

٦. روستا، م.، و چیزفهم دانشمندیان، م. (۱٤۰۱). بررسی تطبیقی شاخص‌های پایداری اجتماعی در انواع بافت‌های شهری (مطالعه موردی سه محله در بافت‌های جدید، میانی و قدیم در شیراز). *نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، ۱٤*(۲)، ۸۷–۱۰۲.

۷. زاهدی مازندرانی، محمد جواد (۱۳۹٦). *توسعه و نابرابری*. نشر مازیار: تهران.

۸. عبدالله‌زاده، م.، ارژمند، م.، و امین‌پور، ا. (۱۳۹٦). ابعاد پایداری اجتماعی در کالبد محله‌های سنتی ایران، نمونه موردی: محله سنگ‌سیاه شیراز. *آرمانشهر، ۱۰*(۱۹)، ۳۵–٥٤.

۹. عزتیان، ش.، و امین‌زاد گهرریزی، ب. (۱٤۰۱). تحلیلی بر پایداری اجتماعی در رابطه تعاملی شهروندان و مدیریت شهری با استفاده از روش تحلیل عاملی (نمونه موردی: شهروندان شهر اصفهان). *جغرافیا و توسعه فضای شهری، ۹*(۱۹)، ۳۹–٥٤.

۱۰. معمار، ث. (۱۳۹٤). *توسعه پایدار محله‌ای*. تهران: جامعه‌شناسان.

۱۱. میرچی، آ.، سلیمی، ل.، و عنایتی، ت. (۱۳۹۹). *بررسی میزان آشنایی مدیران مقاطع متوسطه اول و دوم غرب استان مازندران با مؤلفه‌های توسعه پایدار (مؤلفه‌های اجتماعی، اقتصادی، زیست‌محیطی و نهادی)*. مقاله ارائه‌شده در پنجمین کنفرانس بین المللی علوم انسانی و آموزش و پرورش با محوریت توسعه پایدار، تهران.

۱۲. نسترن، م.، قاسمی، و.، و هادی‌زاده زرگر، ص. (۱۳۹۲). ارزیابی شاخص‌های پایداری اجتماعی با استفاده از فرآیند تحلیل شبکه ای (ANP). *جامعه‌شناسی کاربردی*، *۲٤*(۳)، ۱۵۵–۱۷۳.

۱۳. نیک‌بین، ح. (۱۳۹۹). *بررسی بعد اجتماعی توسعه پایدار در مواجهه با بیماری دنیاگیر کرونا در گمرک ایران*. مقاله ارائه‌شده در سومین کنفرانس بین المللی مدیریت، تجارت جهانی، اقتصاد، دارایی و علوم اجتماعی، تهران، ایران.

14. Abid, N., Marchesani, F., Ceci, F., Masciarelli, F., & Ahmad, F. (2022). Cities trajectories in the digital era: Exploring the impact of technological advancement and institutional quality on environmental and social sustainability. *Journal of Cleaner Production*, *377*, 134378.
15. Abubakar, I. R. (2017). Access to sanitation facilities among Nigerian households: Determinants and sustainability implications. College of Architecture and Planning, University of Dammam, Saudi Arabia; *Sustainability*, *9*(4), 547.
16. Browning, M., & Rigolon, A. (2019). School green space and its impact on academic performance: A systematic literature review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *16*(3), 429.
17. Collste, D., Pedercini, M., & Cornell, S. E. (2017). Policy coherence to achieve the SDGs: Using integrated simulation models to assess effective policies. *Sustainability Science*, *12*, 921–931.
18. Department for International Development. (2007). *Social urban sustainability*. London: Department for International Development.
19. Farazmand, A. (2016). *Global encyclopedia of public administration, public policy, and governance*. Amsterdam: Springer International Publishing.
20. Farelnik, E., Stanowicka, A., & Wierzbicka, W. (2021). The effects of membership in the Polish National Cittaslow Network. Equilibrium. *Quarterly Journal of Economics and Economic Policy*, *16*(1), 139–167
21. Guo, F. (2017). The spirit and characteristic of the general provisions of civil law. *Law and Economics, 3*, 5–16.
22. Henderson, K., & Loreau, M. (2023). A model of sustainable development goals: Challenges and opportunities in promoting human well-being and environmental sustainability. *Ecological Modelling*, *475*, 110164.
23. Henrique dos Santos, P., Neves, S. M., Sant'Anna, D. O., Henrique de Oliveira, C., & Carvalho, H. D. (2019). The analytic hierarchy process supporting decision making for sustainable development: An overview of applications. *Journal of Cleaner Production*, *212*, 119-138.
24. Jeronen, E. (2020). Sustainable development. In S. Idowu, R. Schmidpeter, N. Capaldi, L. Zu, M. Del Baldo, & R. Abreu (Eds.), *Encyclopedia of sustainable management*. Cham: Springer.

25. Kolk, A. (2016). The social responsibility of international business: From ethics and the environment to CSR and sustainable development. *Journal of World Business*, *51*(1), 23–34.
26. Larimian, T., & Sadeghi, A. (2021). Measuring urban social sustainability: Scale development and validation. *Environment and Planning B: Urban Analytics and City Science*, *48*(4), 621-637.
27. Lv, Z. M. (2018). Research group. The implementation outline of the "Green Principle" in civil code. *China Law Science*, *1*, 7–8.
28. Mensah, J. (2019). Sustainable development: Meaning, history, principles, pillars, and implications for human action: Literature review. *Cogent Social Sciences*, *5*(1), 1653531.
29. Michalina, D., Mederly, P., Diefenbacher, H., & Held, B. (2021). Sustainable urban development: A review of urban sustainability indicator frameworks. *Sustainability*, *13*, 9348.
30. Mio, C., Panfilo, S., & Blundo, B. (2020). Sustainable development goals and the strategic role of business: A systematic literature review. *Business Strategy and the Environment*, *29*(8), 3220-3245.
31. Murphy, K. (2012). The social pillar of sustainable development: A literature review and framework for policy analysis. *Sustainability: Science, Practice and Policy*, *8*(1), 15-29.
32. Ruggerio, C. A. (2021). Sustainability and sustainable development: A review of principles and definitions. *Science of the Total Environment*, *786*, 147481.
33. Sachs, I. (1999). Social sustainability, whole development: Exploring the dimensions of sustainable development. In B. Egon, J. Thomas (Eds.), *Sustainability, the social sciences: A crossdisciplinary approach to integrating environmental considerations into theoretical reorientation* (pp. 25-36). London: Zed Books.
34. Sadiq, M., Ngo, T., Pantamee, S., Khudoykulov, K., Ngan, T., & Tan, L. (2023). The role of environmental social and governance in achieving sustainable development goals: evidence from ASEAN countries. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, *36*(1), 170-190.
35. Saffron, W. (2015). Understanding and measuring social sustainability. *Journal of Urban Regeneration & Renewal*, *8*(2), 133-144.
36. Scopelliti, M., Molinario, E., Bonaiuto, F., Bonnes, M., Cicero, L., De Dominicis, S., & Bonaiuto, M. (2018). What makes you a "hero" for nature? Socio-psychologicalprofiling of leaders committed to nature and biodiversity protection across seven; EU countries. *Journal of Environmental Planning and Management*, *61*, 970–993.
37. Silvestre, B. S., & Ţîrcă, D. M. (2019). Innovations for sustainable development: Moving toward a sustainable future. *Journal of Cleaner Production*, *208*, 325–332.

38. Thomas, C. F. (2015). *Naturalizing sustainability discourse: Paradigm, practices and pedagogy of Thoreau, Leopold, Carson and Wilson* (Doctoral dissertation). Arizona State University.
39. Todaro, M. P., & Smith, S. C. (2006). *Economic development* (8th ed.). Reading: Addison-Wesley.
40. Wang, K., Ke, Y., & Sankaran, S. (2023). The social pillar of sustainable development: Measurement and current status of social sustainability of aged care projects in China. *Sustainable Development*, *23*(1), 227-243.